

RODNA IDEOLOGIJA I STRAH OD UNIŠTENJA*

Judith Butler

Zašto bi se itko bojao roda? Taj se termin, sve donedavno, barem u Sjedinjenim Državama, smatrao relativno uobičajenim. Od nas se traži da označimo kućicu u nekom obrascu i većina nas to radi bez mnogo razmišljanja. Naravno, neki od nas ne vole štrihiranje kućica te mislimo kako treba ili više opcija ili nijedna; svako se osjeća različito kad mora označiti rodnu kućicu. Neki sumnjaju da je "rod" jedan od načina rasprave o neravnopravnosti žena ili pretpostavljaju da je ta riječ sinonim za "žene". Drugi misle da je to prikrivena referenca na "homoseksualnost". A neki pretpostavljaju da je "rod" samo novi način govora o "spolu", iako neke feministice razlikuju to dvoje, pripisujući "spol" ili biologiji ili zakonskoj dodjeli po rođenju, a "rod" sociokulturalnim načinima postajanja. Istovremeno, same feministice i druge/i znanstvenice/i u oblasti rodnih studija ne slažu se oko toga koje definicije i razlikovanja su ispravne. Mnoštvo neprekidnih rasprava o tom pojmu pokazuje da niti jedan pristup definiranju ili razumijevanju roda ne preovlađuje.

---

* Već prvih nekoliko stranica nove knjige Judith Butler *Who's Afraid of Gender?* obećava užitak u briljantnom analitičkom štivu koje odgovara na jedan od najdelikatnijih izazova današnjice (prvo izdanje kod Allen Lane, UK, 2024). Donosimo kratki isječak iz Uvoda.

Međutim, "Pokret protiv rodne ideologije" tretira rod kao neki monolit, zastrašujuće moći i dosega. U najmanju ruku, oni koji se danas protive pojmu roda baš i ne prate leksičke rasprave o njemu. Potpuno odvojeno od svjetovnih i akademskih krugova u kojima se koristi, rod je u nekim dijelovima svijeta postao predmet izvanredne uzbune. U Rusiji, proglašen je prijeljnom nacionalnoj sigurnosti, dok Vatikan tvrdi da on prijjeti ukupnoj civilizaciji pa i samom "čovjeku". U konzervativnim evanđelističkim i katoličkim zajednicama širom svijeta, "rod" se uzima kao kod one političke agende koja hoće ne samo uništiti tradicionalnu obitelj nego i zabraniti bilo kakvo spominjanje "majke" i "oca" zarad budućnosti bez roda. S druge strane, u nedavnoj kampanji za zabranu "roda" u učionicama u Sjedinjenim Državama, "rod" se tretira kao kod za pedofiliju ili neki vid indoktrinacije koja djecu uči kako masturbirati ili kako postati gay. Isti argument upotrijebio je i Jair Bolsonaro u Brazilu, temeljeći ga na tome da rod dovodi u pitanje prirodni i normativni karakter heteroseksualnosti, a jednom kad heteroseksualnost više nije čvrsto opunomoćena, oslobodit će se pošast seksualnih perverzija, uključujući sodomiju i pedofiliju. Sve obiluje kontradikcijama. Takva linija mišljenja – da obrazovanje djece o "rodu" vodi ka njihovom zlostavljanju – vrlo lagodno zaboravlja dugu i gnusnu povijest seksualnog zlostavljanja mladih ljudi od strane svećenika koje bi Crkva potom razriješila i zaštitila. Optužiti one koji podučavaju djecu o seksualnosti za zlostavljanje djece zapravo projektira svu štetu koju je Crkva učinila djeci na one koji ih nastoje naučiti nešto o seksu, zašto je pristanak važan i kako se sve rod i spolnost manifestira. Takva eksterinalizacija zlodjela je samo jedan od primjera kako djeluje fantazma o rodu.

U nekim dijelovima svijeta, rod se predstavlja ne samo kao prijeljna djece, nacionalnoj sigurnosti, ili heteroseksualnom braku i normativnoj obitelji nego i kao zavjera elita ne bi li "stvarnim ljudima" nametnule vlastite kulturne vrijednosti, kao shema za kolonizaciju Globalnog Juga od strane urbanih centara Globalnog Sjevera. Predstavlja ga se kao set ideja koje su u suprotnosti ili s naukom ili s religijom, ili s obje, ili kao opasnost po civilizaciju, nijekanje prirode, atak na muškost, ili brisanje razlika među spolovima. Rod se ponekad smatra totalitarnom prijeljnom ili djelovanjem vraga, pa se kao takav odbacuje kao najdestruktivnija sila u svijetu, novi i opasan protivnik Boga, te mu se mora suprotstaviti, ili uništiti ga po svaki cijenu.

Barem u Sjedinjenim Državama, rod više nije svjetovna kućica za označiti na zvaničnim obrascima, a svakako niti jedna od opskurnih akademskih disciplina bez uticaja na vanjski svijet. Naprotiv: postao je fantazma s destruktivnom moći, jedan od modernih načina nakupljanja i eskaliranja panike. Postoje, naravno, brojni sasvim legitimni razlozi za strah u današnjem svijetu. Klimatske katastrofe, prisilne migracije, životi ugroženi i izgubljeni u ratovima. Neoliberalna ekonomija ljudima uskraćuje osnovne usluge koje su im potrebne za život i napredak. Imamo sistemski rasizam koji sporijim ili bržim formama nasilja uzima mnoge živote. Užasavajuća je stopa ubojstava žena, queer osoba, trans osoba, naročito ako su crne ili smeđe.

Na Desnici, spisak strahova je međutim, drukčiji: pred patrijarhalnom moći postavljaju se izazovi u državi, civilnom društvu i heteronormativnoj obiteljskoj jedinici; migracijski valovi prijete tradicionalnoj ideji nacije, bjelačke supremacije i kršćanskog nacionalizma. Spisak onoga čega se treba bojati se nastavlja, ali nema tog spiska koji može objasniti kako desničarski pokreti, institucije i države eksploatiraju postojeće strahove od uništenja za vlastite ciljeve, i kako se pojmovi kao "rod," "rodna teorija," "sistemski rasizam," ili "kritička rasna teorija" okrivljuju za prilično dezorijentirane strahove koje mnogi ljudi širom svijeta osjećaju kad je u pitanju budućnost njihova načina života. Da bi se rod identificirao kao prijatna svom životu, civilizaciji, društvu, mišljenju i sličnom, mora obuhvatiti širok spektar strahova i anksioznosti – bez obzira koliko protivrječnih – upakirati ih u jedan svežanj i podvesti ih pod jedno ime. Kako nas je Freud naučavao o snovima, u fantazmama kao što je i ova, događa se zgušnjavanje većeg broja elemenata za koje se ne vidi ili se ne imenuje odakle su izmješteni.

Može li se uopće *izreći* koliko je suvremenih strahova nagomilano na polju roda? Ili objasniti kako je demonizacija roda skretanje od i prikrivanja opravdane anksioznosti zbog klimatskih katastrofa, pojačane ekonomske nesigurnosti, rata, zagađenja okoliša, policijskog nasilja, strahova koje zasigurno imamo pravo osjećati i razmišljati o njima? Kad riječ "rod" apsorbirano mnoštvo strahova i postane fantazma svaštara moderne Desnice, gube se imena svih raznolikih uvjeta koji zapravo potiču te strahove. "Rod" nakuplja i potiče te strahove, ne dajući nam da jasnije razmislimo čega se tu zapravo imamo bojati i kako je do sadašnje ugrožene slike svijeta uopće i došlo.

Puštanje u opticaj fantazme "rod" također je i jedan od načina na koje trenutni centri moći – države, crkve, politički pokreti – zastrašuju ljude kako bi se vratili na svoje mjesto, prihvatili cenzuru, te eksternalizirali svoje strahove i mržnju na ranjive zajednice. Ti centri moći ne samo da apeliraju na postojeći strah od budućnosti radnih mjesta koji osjećaju mnogi radnici, ili svetosti njihova obiteljskog života, nego i potiču takve strahove, insistirajući na pogodnoj identifikaciji "roda" kao pravog uzroka njihova osjećaja nelagode i strepnje o svijetu. Razmotrimo takav poticaj Pape Franje iz 2015. Nakon što je upozorio na postojanje "Heroda" u svakom povijesnom razdoblju, suvremene "rodne teorije" prokazao je kao djelo novih herodijanaca koji "kuju smrtonosnu zavjeru koja unakažuje lice muškarca i žene, uništavajući stvaranje." Papa Franjo zatim jasno daje do znanja kakvu uništavajuću silu predstavlja "teorija roda": "Pomislimo na nuklearno oružje, na mogućnost da se u kratkom roku uništi veliki broj ljudskih bića... pomislimo na genetičke manipulacije, manipulacije životom, ili na rodnu teoriju koja ne priznaje porijeklo stvaranja." Papa Franjo nastavlja pričom kako je financiranje škola koje primaju siromašne uvjetovano time da se "rodna teorija" uvrsti u nastavni program; nije dat niti jedan detalj o tome šta se tačno podrazumijeva pod "rodnom teorijom", ali je se svakako trebamo bojati kao što se bojimo, recimo, masovnog gubitka ljudskih života. Tražiti podučavanje o rodu u školama, po njegovim riječima, predstavlja "ideološku kolonizaciju". On dodaje kako su "to isto radili diktatori u prošlom stoljeću.... sjetite se Hitlerove Mladeži."¹

Naravno da je odluka Vatikana da koristi ovakvu zapaljivu retoriku prilično destruktivna, s obzirom na uticaj koji ustanova ima i općenito veliko poštovanje za papu Franju. Ako je rod nuklearna bomba, treba je deaktivirati. A ako je on sam vrug, sve one koji ga predstavljaju treba protjerati iz ljudskog roda. To što je rečeno jasno da je apsurdno i opasno, ali i vrlo taktično: bilo da je predstavljen kao oružje uništenja, sam vrug, nova verzija totalitarizma, pedofilija, ili kolonizacija, rod zadobija iznenađujući broj fantastičnih formi, koje zasjenjuju i akademsku i svakodnevnu uporabu. Kao posljedica, širenje ideje o destruktivnim silama roda jeste jedan od načina proizvodnje egzistencijalnog staha iz kojeg kasnije mogu crpiti oni koji žele ojačati moć države s nadom u povratak "sigurnog" patrijarhalnog poretka. Strah se potpiruje

---

1 Candida Moss i Joel Baden, "Pope's Shocking Hitler Youth Comparison." *The Daily Beast*, Februarz 20, 2015, <https://www.thedailybeast.com/popese-shocking-hitler-youth-comparison>.

tako da oni koji obećavaju izbjavljenje mogu nastupiti kao snaga iskupljenja i obnove. Proizvodi ga se i eksploatira ne bi li se ljude ujedinilo u potpori uništenju raznolikih socijalnih pokreta i javnih politika za koje se misli da su rodno organizirane.

Naoružavanje ove zastrašujuće fantazme o "rodu" autoritarno je u svojoj suštini. Bijes je svakako gorivo za negativne reakcije i rad na poništenju progresivne legislative, ali bijesom se može opisati tek reaktivni moment koji je na sceni. Projekt restauracije svijeta na vrijeme prije "roda" obećava povratak sanjanog patrijarhalnog režima koji možda nikad nije ni postojao, ali koji zauzima mjesto "historije" ili "prirode" – poredak koji samo jaka država može ponovno uspostaviti.² Antirodni pokret dio je šireg autoritarnog projekta jačanja moći države, uključiv i moći sudova. Označivši seksualne i rodne manjine opasnim po društvo, primjerom najdestruktivnije sile na svijetu, kako bi im se oduzela temeljna prava i slobode, te uskratila zaštita, implicira fašizam antirodne ideologije. Kako raste panika, država dobija punu dozvolu da negira živote onih koje predstavlja, upotrebom fantazmatske sintakse, prijetnje po narod/naciju.

Ciljajući na rod, neki zagovornici antirodnog pokreta tvrde da ne biramo samo obiteljske vrijednosti, nego vrijednosti uopće, ne samo način života, nego i sam život. Ta fantazma koja hrani fašističke tendencije nastoji totalizirati društveni prostor, potpirujući kod pučanstva egzistencijalni strah od budućnosti – ili ponajprije, izrabljujući postojeće strahove pridajući njihovom "uzroku" totalizirajuću formu. Lako je doći u iskušenje pa kazati kako je "rod" prazan označitelj jer se više ne odnosi na bilo šta što bismo mogli razumijevati pod rodom jednom kad privuče i mobilizira strahove iz nekoliko društvenih sfera, uključujući ekonomsku i ekološku. Međutim, on nije prazan, nego pretrpan, upijajući iz historije društva i političkog diskursa nespojive ideje o tome šta je danas prijetnja u svijetu. Uz to, u svakodnevnoj imaginaciji, "rod" predstavlja određeni način doživljavanja tijela, dakle njegovo polje djelovanja su život i tijelo. Tjelesni život pun je strasti i straha, gladi i bolesti, ranjivosti,

---

2 Turska feministica Deniz Kandiyoti uvjerljivo je to pokazala u svom predavanju "Kako je rod dospio u centar demokratske borbe?" na Globalnim centrima Univerziteta Columbia 15. februara 2022. <https://kapuscinskilectures.eu/lecture/how-did-gender-move-to-the-center-of-democratic-struggles/>.

prolaznosti, odnosa, seksualnosti, nasilja. Ako je već život tijela, poseban ili odvojen život tijela, čak i u najboljim okolnostima, mjesto gdje se gomilaju seksualne strepnje, gdje prebivaju društvene norme, tad upravo tu svoje mjesto i poticaj mogu naći sve seksualne i društvene borbe. I kao što je "rod" daleko više nego rod u pokretu protiv rodne ideologije, tako je kod "roda" izvan tog diskursa u pitanju osjećaj utjelovljenog života kojeg formiraju i uokviruju društvene konvencije i psihičke smetnje.

Kazati, kao italijanska premijerka Giorgia Meloni italijanskoj i španjolskoj javnosti, da će vam zagovornici roda oduzeti vaš spolni identitet, potpiruje strah i bijes među onima kojima je seksualni identitet suštinska odrednica onoga šta jesu. Proizvoditi strah s namjerom oduzimanja prava trans ljudima na samoodređenje, upotreba je straha od poništenja vlastitog spolnog identiteta ne bi li se poništio seksualni identitet drugih. Sam strah od uskraćenja nečeg tako intimnog i određujućeg kao što je spolni identitet ovisi od općeg mišljenja da bi se zapravo radilo o uskraćenju; drugim riječima, pogrešno je uskraćivati nekome spolni aspekt samog njihova bića. Iz ove bi premise trebalo biti moguće univerzalizirati to pravo, odbiti uplitanje u bilo kakve aktivnosti koje bi drugima uskraćivale pravo na seksualni identitet, uključujući i trans ljude, ali na snazi je upravo suprotno kad se potvrđujući vlastito pravo na svoj spol, zahtijeva da se drugima takvo pravo uskrati...

Odabrala i s engleskog jezika prevela Venita Popović